

БАГАТОГРАННІСТЬ ЖІНОЧОЇ ПОСТАТІ КРІЗЬ МИСТЕЦЬКУ ПРИЗМУ

В даній роботі розглядаються різноманітні варіанти відображення жіночої постаті у мистецтві. Від трагічних і драматичних героїнь, до персонажів які непрямо впливають на хід історії у творі. Від прямого відображення жінки у образотворчому мистецтві, до глибинного, наповненого загадками символічного показу жіночої постаті у літературі. А також, аналізується висвітлення жіночого образу в хореографічному мистецтві, як в безсюжетних народних танцях, так і у сюжетних балетах з продуманими персонажами.

Ключові слова: мистецький твір, жіноча постать, художній образ, танець.

This work examines various options for displaying the female figure in art. From tragic and dramatic heroines to characters who indirectly influence the course of history in the art work. From the direct representation of a woman in fine art, to the deep, mysterious symbolic display of the female figure in literature. Also, the coverage of the female image in choreographic art is analyzed, both in plotless folk dances and in plot ballets with well-thought-out characters.

Key words: artwork, female figure, artistic image, dance.

Постановка проблеми. За свою багатовікову історію людство створило безліч різноманітних мистецьких творів. При цьому, мистецтво в більшій мірі завжди відповідало актуальним подіям у ту чи іншу епоху. Чи то доісторична епоха з простими наскельними малюнками, що несли в собі сюжети побутового життя і подій знакових для тодішніх людей. Чи ж мистецтво античності, де сюжети розповідали як про богів та інших надприродних створінь, так і про людей. Або мистецтво середньовічної епохи, де поряд з «макабром» і чумою стоїть іконопис, біблейські мотиви. В епоху революцій у Європі та інших країнах, їх мистецтво так само гостро і актуально реагувало на тогочасні події. Так і сучасне мистецтво має багато актуальних мотивів, та, навіть, форм. Проте, майже завжди були актуальні сюжети, що стосувалися жіночої долі, жіночих постатей, або ж і просто жіночої краси.

Багато митців чоловіків хоча б раз та все ж зверталися до жіночої постаті у своєму мистецтві. Це могли бути як головні персонажі, так і другорядні. Або ж історії жінок ставали основами для різноманітних сюжетів, як картин, так і літературних творів, творів хореографічного мистецтва, та навіть музики. Та це й не дивно, адже ще в давні часи жінка займала важливе місце березині роду. Саме жінки в більшості ставали натхненними музами, що їх чарівність дозволяла творити шедеври. Були й

часи, коли жінок утискали в їх правах, проте й тоді вони не відходили на другий план у мистецтві, та й активно боролися за свої права.

Проте на зараз, в часи, коли здебільшого панує толерантність і рівноправність, жіноча постать продовжує бути багатогранною та різноманітною. Вона все так само є натхненням для багатьох історій, сюжетів, мотивів. І навряд така тенденція колись зміниться, так як жіноча постать є більш емоційно відкритою від природи, а місце її у суспільстві складно переоцінити.

Аналіз досліджень і публікацій. Тематика на даний час є доволі актуальною, тому і кількість різноманітних робіт по ній є достатньою. Так, тему жіночого образу у мистецтві розглядали такі вітчизняні дослідники як Чорна Д., Ісаєнко К., Бесараб О., Гладишенко О., Шаркіна А., Бугайчук К., Король А., Мерлянова О., Огульчанська О., Максимчук-Макаренко С., Тіханова Р. та інші. Також, цю тему аналізували закордонні дослідники: Барсоті С., Вестерен В., Целік С., Фінглас П., Льюїсон С. та інші. Частина з найбільш цікавих робіт і статей ми розглядаємо та аналізуємо у даній роботі.

Мета статті. Показати глибину і різноманіття жіночої постаті, її вплив на мистецтво.

Виклад основного матеріалу. Як в українському мистецтві так і у світовому жіночий образ має широку варіативність. На полотнах художників і у скульптурах творців жінка повставала в образах величних богинь чи істот хтонічного характеру, любительок розваг чи «фатальних» героїнь. В літературі жінка відображалася в не менш широкому спектрі: від простої людини з важкою долею, до містичних істот з надприродними силами. Не відстає від різнобічності представлення жіночих персонажів і хореографічне мистецтво, зокрема балет, в якому жінка дуже часто відіграє найважливіші ролі, як головні, так і другорядні.

Проте, одні з перших жіночих образів були створені у казках і усних оповіданнях. У статті С. Барсотті «The fairy tale: recent interpretations, female characters and contemporary rewriting. Considerations about an «irresistible» genre» детально розглядається специфіка жіночих образів у казках. Та й не тільки у казках, а й наприклад архетипний образ жінки-оповідача цих самих казок. Він існує у будь-якого народу, так само як і існує усна народна творчість, той досвід, що в оповіданнях передавався з покоління в покоління. То для нашого суспільства таким образом є бабуся, яка читає казки на ніч своїм онукам. Далі у своїй статті авторка розбирається з образами феї та відьми у казках. Перша є позитивним жіночим персонажем, якій характерні добрі справ, інколи навіть робить рятівні вчинки. Друга — персонаж з негативним і шкідливим для оточуючих характером. Тим не менш, як зазначає Барсотті, важливо мати на увазі, що обидві ці постаті на початку не мали таких чітких розрізень. Адже обидві мають походження від античних і язичницьких богинь [4, с. 73-74]. Тож, виходить так, що в часи середньовічного мистецтва ці образи отримали свої характерні, відомі нам зараз риси та особливості.

У роботі В. Вестерен «Strong female characters»? An analysis of six female fantasy characters from novel to film» [6] наведений дуже змістовний і детальний аналіз шістьох різних жіночих персонажів. При цьому, ці образи були задіяні у двох видах мистецтва: літературному, як персонажі оповідей і романів; кінематографічному, як головні та другорядні герої фільмів. Тож, Вестерен аналізує шість жіночих постатей: Дороті Гейл («Чарівник країни Оз»), Сьюзен Певенсі («Принц Каспіан»), Арвен Евенстар («Володарьперснів»), принцеса Лютик («Принцеса-наречена»), Герміона Грейнджер («Гаррі Поттер і філософський камінь») та Аннабет Чейз («Персі Джексона та Викрадач блискавок»). Одночасно з аналізом персонажів, авторка також розглядає таке поняття — «сильний жіночий персонаж».

Отож, термін «сильний жіночий персонаж», як пише Валарі Вестерен, часто використовується в критиці та коментарях до фантастичних історій, які є як у літературі, так і в кіно. Але він має різне значення для різних людей, тому важко дати точне визначення. Для одних, особливо тих, хто близький до академізму, цей термін є позитивним і описує характер жінки, яка кидає виклик гендерним стереотипам, дає аудиторії повноважні жіночі моделі для наслідування. На противагу цьому, поп-культура може бути куди менш захоплена цим терміном: YouTube сповнений різними відео, які зневажають цей термін, стаття у Вікіпедії присвячена цьому терміну має найбільшим розділом — розділ «Критика». Навіть деякі феміністки, такі як Софія Мак Дугалл з «New Statesman» і Келлі Фейрклот з блогу «Jezebel», висловлювалися проти цього терміну через його занадто спрощений сенс.

Точні описи того, що цей термін означає, а що не означає, відрізнятимуться для обох сторін дискусії. Загалом авторка наводить дві основні існуючі інтерпретації цього архетипу: «сильний жіночий персонаж» у літературі та кіно — активна, комплексна, гідна захоплення героїня і недорозвинений кінематографічний стереотип, який являє собою «надсильний» жіночий персонаж [6, с. 2-4].

Іноді жіночий образ в мистецтві представляється куди більш зухвало. Наприклад, у сатиричних або абсурдних мистецьких творах, чи ж таких, які просякнуті чорним гумором. Так, у книзі «Little Tales of Misogyny» за авторством П. Хайсміт, представлені різноманітні історії, що тим чи іншим чином «крутяться» навколо жінки. В частині представлених у книзі історій сатири піддаються наслідки активної жіночої сексуальності, в особливості позашлюбній. Проте цей чорний гумор більше спрямований на патріархальні стереотипи, що тоді, та і в якійсь мірі зараз існують у суспільстві. Тож у цьому випадку жіночий образ висвітлюється задля демонстрації трагічних наслідків такої об'єктивізації жінки [5, с. 114-115].

Не менш різноманітно жіночі образи демонструє А. Кронін у романі «Зірки дивляться вниз». У цій книзі Кронін детально зображає значну кількість жіночих персонажів, що різні за характерами, мають різні зовнішні умови життя, наділені власними індивідуальностями. Серед цих

персонажів наявні як жінка-матір, так і жінка-авантюристка. Аналізу цього твору і їх жіночих образів О. Огульчанська приділила свою статтю «Галерея жіночих образів у романі А. Кроніна «Зірки дивляться вниз»». Вона наводить персонажа на ім'я Дженні, як приклад одного з найяскравіших відображень непростой жіночої постаті. Тож, у романі Дженні є дівчиною з небагатої, навіть бідної, родини. Вона сповнена рішучості будь-що змінити своє життя на краще. Аби передати усі тонкощі образу Дженні, автор акцентує увагу на жестах і міміці персонажу, опису інтер'єру який її оточує, а також звертає уваги на думки і міркування дівчини. При цьому, з-поміж різних подій, виборів і ситуацій, в які автор ставить Дженні, вона має одну з ключових ролей у розкритті двох інших персонажів чоловічої статі [3, с. 113-114]. В цілому, вбачаємо в цьому ще один популярний сюжет, в якому жінка займає місце як суб'єкту кохання, так і закоханої особи. Одночасно не втрачаючи власних особливостей характеру, тобто стереотипна ситуація не паплюжить образ, а слугує лише способом повноцінно розкрити характер і глибину вказаної жіночої постаті.

В українському мистецтві палітра жіночих образів не менш багатоманітна. Яскраве висвітлення жіночої постаті можна знайти майже у всіх українських письменників, у великої частини художників, та і хореографічне мистецтво в цьому плані не стоїть осторонь. У дисертації О. Мерлянової «Жіночі танці в українській народній хореографії» [2] детальна увага приділяється дослідженню як фольклорного танцю, так і народно-сценічного. Проте останній цікавить нас більше. Якщо у фольклорному танці складно виділити сценічний образ як такий, бо цей танець є «живим», тобто танцем для танцівників, а не для глядачів, то народно-сценічний танець існує на сцені і для глядача. А отже, має у собі якісь образи і персонажів, які несуть різноманітне сюжетне та емоційне навантаження. В такому випадку, жіночий народно-сценічний танець так само потребує розробки жіночого образу. Навіть якщо така розробка не включає в себе створення сюжету, тим не менш, створення «характеру» персонажів буде невід'ємною частиною роботи над таким танцем. Таким чином, ми можемо ширше поглянути на таке поняття як «жіночий образ у мистецтві».

Коли ж мова йде про більш означений образ у хореографічному мистецтві, нам необхідно звернутися до сюжетних танцювальних постановок. І гарним прикладом використання конкретних жіночих образів буде балет. Як зазначає А. Король: «жіночі образи в українських балетах національної тематики тісно пов'язані з українською літературою та обрядово-побутовою культурою, переважно фольклором, яким притаманна складна система символів» [1, с. 315]. Також, авторка зазначає про те, що одним з найяскравіших жіночих образів в українському балеті прийнято вважати Лілею, з неї ж починають «виводити ... галерею жіночих образів». Проте, і в найпершому, як прийнято вважати, українському національному балеті «Пан Каньовський» був представлений глибокий і комплексний

жіночий персонаж — Бондарівна. При цьому, її образ не тільки трагічний, а й волелюбний. Що відображається в усій українській нації. Так само і головний жіночий персонаж «Лілеї» є прикладом глибоко продуманого трагічного образу, який віддзеркалює у собі ідею національно-визвольної боротьби. Та й багато інших українських балетів так чи інакше відображають різноманітність жіночої постаті. Одночасно з цим передаючи в цих образах якусь глибинну, неосяжну на поверхні ідею.

Висновок. Аналізуючи різноманіття жіночих образів у світовому і українському мистецтві, можна виявити деякі цікаві деталі. Так, відображаючи постать жінки автори і митці, інколи, не просто створюють жіночого персонажа чи ж використовують образ, а намагаються вкласти в нього глибшу ідею. Так само є й приклади, коли жінка у авторському творі виступає і окремим повноцінним героєм, і «каталізатором» для розкриття інших персонажів. Або ж наявні твори, в яких жіночий образ існує якби на фоні історії, одночасно з цим являючись її важливою частиною. Тобто, може напругу майже не з'являтися у діях, але саме її існування впливає на хід цих самих дій. Не можна не згадати і про сатиричне висвітлення жіночої постаті. При цьому, це може бути як легке висміювання стереотипів пов'язаних із жінками, що вже викорінилися у суспільстві, так і у форматі історії з «чорним» гумором, що посилається на актуальні та гостросоціальні теми. Звичайно, таке різноманіття можливих варіантів висвітлення жіночої постаті у мистецтві не виникло з «чистого аркушу», а, скоріше, є відображенням тої дійсності, в якій існує людство, суспільство. Тож, актуальне сприйняття жіночої постаті у суспільстві впливатиме й на митців цього соціуму, а саме на те, яким чином вони відображають цю саму постать у своїй творчості, які образи розробляють і яких персонажів втілюють.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Король А. Художня образність та символічність жіночих партій у балетах української тематики середини ХХ століття. *Мистецтвознавчі записки*. – Київ: 2018. – Том 33. – С. 314-320.
2. Мерлянова О. Жіночі танці в українській народній хореографії: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.1 – Київ: 2009. – 21 с.
3. Огульчанська О. Галерея жіночих образів у романі А. Кроніна «Зірки дивляться вниз». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. – Одеса: 2019. – Вип. 39, том 1. – С. 113-116. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.1.27>
4. Barsotti S. The fairy tale: recent interpretations, female characters and contemporary rewriting. Considerations about an "irresistible" genre. *Ricerche di Pedagogia e Didattica — Journal of Theories and Research in Education*. – Bologna: Dipartimento di Scienze Dell'Educazione «Giovanni Maria Bertin», 2015. – Vol 10, № 2. – P. 69-80.
5. Celik S. Misogynistic Representations of Dance and The Female Dancer in Patricia Highsmith's «The Dancer». *KOSBED*. – 2015. Vol. 30. – P. 113-122.
6. Western V. "Strong Female Characters"? An Analysis of Six Female Fantasy Characters from Novel to Film. *Honors Projects, 145*. – 2020. – 95 p. URL: <https://digitalcommons.spu.edu/honorsprojects/145>

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Терешенко Н.В.